

Свобода Євгенія Юрійвна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Михальчук Тетяна Володимирівна,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОРЯДОК ВИЛУЧЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ

Дії з виявлення, фіксації та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях про незаконний обіг наркотичних засобів вимагають від слідчих гарної професійної підготовки, ретельності, уважності та зібраності.

У процесі огляду місця події, який проводиться за фактами незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, за допомогою спеціаліста слід відібрати зразки наркотиковмісних рослин, які слід запакувати і відправити на експертизу.

Так, під час огляду місця події, за фактами незаконного посіву та/або вирощування снодійного маку чи конопель, вилучаються зразки рослин снодійного маку чи конопель, з метою подальшого їх направлення для проведення судових експертиз.

Вилучення об'єктів, що підлягатимуть дослідженню, та відбирання зразків рослин оформлюються протоколом. У протоколі крім загальних реквізитів встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) для таких документів, зазначаються які саме зразки рослин були вилучені або відібрані, їх кількість, докладно описуються умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення питань, які можуть бути поставлені при призначенні судової експертизи.

Для участі в огляді місць незаконного посіву та/або незаконного вирощування снодійного маку чи конопель, відбирання зразків, з метою подальшого їх направлення для проведення судових експертиз, слідчий, відповідно до частини третьої статті 237 КПК України може залучити інших спеціалістів [1].

При відборі або вилученні зразків рослин снодійного маку чи конопель такі дії фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису, про що зазначається у протоколі.

Спеціаліст-криміналіст, залучений як спеціаліст для надання допомоги сторонам кримінального провадження під час досудового розслідування, з метою відбору зразків за фактом виявлення

незаконного посіву та/або вирощування снодійного маку чи конопель на земельній ділянці повинен:

зафіксувати розміщення земельної ділянки відносно стійких орієнтирів, на місцевості, а також за системою координат GPS (англ. Global Positioning System) загальний вигляд посіву та зовнішній вигляд рослин із застосуванням фото- та/або відеозйомки;

відібрати не менше ніж із п'яти місць посіву по 20–25 рослин снодійного маку або по 5–10 рослин коноплі з чотирьох протилежних сторін та з центру земельної ділянки (з урахуванням кількості рослин), для направлення їх для проведення експертного дослідження;

забезпечити направлення до відповідних камер речових доказів (без направлення до експертних установ) решти усіх вилучених з незаконного обігу нарковмісних рослин маку або конопель до прийняття відповідного судового рішення із обов'язковим зазначенням їх кількості у протоколі огляду;

відібрані зразки, які в подальшому направляються на експертні дослідження, упаковувати з урахуванням вимог частини третьої статті 105 КПК України.

Мікрочастинки або мікросліди наркотичних засобів доцільно направляти на експертизу безпосередньо на об'єктах-носіях, на яких вони виявлені або можуть бути виявлені (наприклад, на робочій поверхні вагів, на поверхні посуду та пляшок, на поверхні трубки тощо) [2, с. 7].

При цьому необхідно враховувати, що з огляду на нестійкість більшості органічних компонентів наркотичних засобів, об'єкти-носії мають доставлятися до експертної установи в максимально короткі строки. Під час зберігання та транспортування на дослідження різного роду розчинів, екстрактів, вони повинні бути упаковані в тару, яка запобігає змінам речовини (випаровування, висихання тощо). При направленні на дослідження рідких, а також сипучих форм наркотичних засобів для вирішення ідентифікаційних завдань важливе значення має правильний відбір проб. У цьому випадку об'єкти необхідно надавати на експертизу цілком і в тому вигляді, в якому вони виявлені. Якщо вилучено велику кількість наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів, на експертизу надаються частини (зразки) виявлених мас, що відображають властивості всієї маси об'єкта щодо компонентного складу, особливостей фракційного складу, морфології тощо. З цієї метою із зазначених мас відбираються чотири-п'ять зразків з різних місць (по 10–20 г), а також середня проба (50–100 г), відібрана з різної глибини та з різних місць (з кожного кута і з центру). Рідкі форми (екстракти, настоянки) об'єктів перед відбором проб попередньо ретельно перемішуються [2, с. 7].

Кожен об'єкт-носіє і зразки досліджуваних речовин, щоб уникнути контакту, повинні бути упаковані в окрему герметичну тару. Якщо наркотичні засоби рослинного походження недостатньо сухі, то їх потрібно попередньо просушити, оскільки надання на дослідження

їх у вологому стані може призвести до псування об'єктів (гниття тощо). Якщо просушування за браком часу неможливе, то об'єкти рослинного походження повинні надаватися на експертизу у паперовій або картонній упаковці.

З метою вирішення завдань щодо встановлення видової належності рослин конопель і маку, експерту повинні представлятися рослини зі збереженням усіх вегетативних частин (стебел, листя, суцвіть).

Під час огляду та вилучення вищезазначених об'єктів потрібно неухильно виконувати правила техніки безпеки.

З метою виключення випадків зараження тяжкими хворобами (ВІЛ, туберкульоз, гепатит та ін.) при вилученні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або їхніх слідових кількостей у шприцах із голками та можливості проведення подальших дактилоскопічних експертиз, необхідно:

при виявленні й огляді подібних об'єктів рекомендується одягнути на руки медичні рукавички (бажано потовщені), а самі об'єкти при упаковці загорнути в щільний папір і вмістити в коробку (картонну, пластикову, дерев'яну чи іншу). Необхідно також робити відповідні написи про небезпечні об'єкти на зовнішній стороні упаковок (при можливості червоним барвником);

перед вилученням шприців із голками бажано обережно зняти голку і помістити її до спеціального контейнера для безпечної утилізації використаних голок. Такі контейнери в подальшому транспортуються до місць зберігання й утилізації. У разі відсутності спеціального контейнера всі медичні голки, що вилучаються, необхідно помістити в пластикові футляри та загорнути в окремий паперовий пакет (для виключення випадкового уколу голкою) із нанесенням відповідних записів (при можливості червоним барвником);

якщо шприц заповнений рідиною, потрібно попередньо обережно (не торкаючись корпусу циліндра шприца задля збереження слідів пальців рук та слідів біологічного походження) поршнем відтягнути рідину з голки та вихідного отвору шприца до рівня нульової позначки. Вихідний отвір шприца з полімерного матеріалу необхідно розплавити в полум'ї (від сірника чи запальнички), а потім стиснути в місці плавлення пінцетом, дочекавшись остаточного затвердіння розплавленого матеріалу. При контрольному натисканні на поршень шприца рідина не повинна витікати через вихідний отвір. У випадку недостатньої герметизації процедуру необхідно повторити;

найкращим засобом для забезпечення роботи з такими об'єктами може бути наконечник до голки шприца, який потрібно обрізати ближче до закритого кінця, а потім закріпити на вихідному отворі шприца. При цьому наконечник повинен щільно прилягати до вихідного отвору шприца та надійно забезпечувати його герметизацію.

Під час вилучення наркотичних засобів і предметів із їхніми слідами доцільно мати такі інструменти та матеріали: скальпель, пінцет, шпатель, пензлик, ножиці, сірники, запальничку.

Дотримання зазначених рекомендацій сприятиме запобіганню нещасних випадків при поводженні з небезпечними для життя і здоров'я об'єктами.

При аналізі слідчої та експертної практики були визначено, що основними недоліками при пакуванні речових доказів є використання рулонної «стретч-плівки» та липкої стрічки типу «скотч», які не запобігають несанкціонованому доступу до об'єктів дослідження.

Також при пакуванні об'єктів використовуються полімерні пакети (для побутового сміття чи пакети для господарських потреб) з тонкого матеріалу, що викликає пошкодження упаковки при транспортуванні до експертних підрозділів.

При опечатуванні та прикріпленні паперової бирки на об'єкти дослідження вона не надійно закріплюється (проклеюється), в наслідок чого можлива її втрата (загублення). Одним з недоліків є те, що на бирці не вказується необхідна інформація про об'єкти, які надані на дослідження.

Спосіб упаковки повинен забезпечувати неможливість підміни або зміни вмісту без порушення її цілісності та схоронності об'єктів від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення.

У випадку використання для пакування картонних коробок, всі місця з'єднання сторін (клапанів) коробок повинні бути обклеєні паперовою стрічкою клейовим способом та скріплені печаткою відповідного органу.

Кожне пакування повинно опечатуватися биркою, посвідченою відповідними написами про місце, час та обставини вилучення об'єкта і підписами особи, у якої вилучені речі, понятих, та слідчого, які скріплюються печаткою відповідного органу.

На речові докази, які не можуть бути належним чином упаковані через громіздкість, бирка з пояснювальним написом прикріплюється у такий спосіб, що унеможливить її зняття, зміну або пошкодження.

Не допускається використання рулонної «стретч-плівки» та липкої стрічки типу «скотч» при пакуванні і закріпленні паперових бирок з пояснювальними написами.

Пояснювальний напис здійснюється рукописним, друкованим або комбінованим способом з однієї сторони паперової бирки і повинен містити наступні обов'язкові реквізити:

- назва та характерні особливості предмета, що вилучається (колір, розмір, матеріал, вага, та ін.);
- номер кримінального провадження;
- фабула події або прізвище особи, у якої був вилучений об'єкт;
- місце (або адреса), дата і час вилучення;

посада, ПІБ та особистий підпис слідчого;
ПІБ та особисті підписи двох понять, які були присутні під час вилучення і пакування.

Горловина пакету міцно обв'язується шовковою ниткою, і фіксується двома подвійними простими вузлами, які розміщують на діаметрально протилежних краях обв'язки.

Вільні кінці шовкової нитки зв'язуються подвійним простим вузлом і приклеюються до зворотної сторони паперової бирки з пояснювальним написом. Поверх ниток наклеюється фрагмент цигаркового паперу з нанесеним відбитком печатки.

З метою запобігання несанкціонованого доступу до об'єктів, відстань від обв'язки до паперової бирки не повинна перевищувати 10 мм.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

2. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз: навч. наоч. посібник для працівників правоохоронних органів / Укладачі: О.П. Угровецький, В.В. Аброськін, І.Р. Шинкаренко та ін. Харків: ХНДІСЕ; Промінь, 2019. 180 с.

Сезонов Віктор Станіславович,

старший судовий експерт Харківського
НДЕКЦ МВС України, кандидат юридичних
наук

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ВИГОТОВЛЕНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Відомо, що доказове значення мають результати застосування спеціальних знань саме у процесуальній формі. Однією із найпоширеніших процесуальних форм використання спеціальних знань наука та практика визнають призначення судових експертиз.

Об'єкти експертного дослідження виявляються у процесі проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. В окремих випадках це відбувається не плановано, а в інших – це цілеспрямований процес отримання речових доказів і порівняльних зразків для експертного дослідження. Однак і в першому, і в другому випадку робота із вказаними об'єктами повинна здійснюватися у відповідності до процесуальних і тактичних вимог.

На відміну від речових доказів, зразки для порівняльного дослідження не пов'язані з розслідуваною подією і, безсумнівно, походять від конкретного об'єкта. Повнота висновку експерта залежить від якості порівняльного матеріалу [1, с. 23]. Одержання зразків для експертного дослідження – це захід процесуального